

ler paa slig Affektation kunne paavises ligefra de eldste Tider», og Munch brukar ein gamal grekar som døme på det same (s. 37).

Krukens utgåve av Munchs namneartiklar er ei svært interessant og leseverdige bok. Det er ogso ei vakker bok, med stive permar og behagelig typografi og papirkvalitet. Det er få, nesten ingen trykkfeil. Men kunstnaren heitte Knud Bergslien, ikkje Berglien utan <s>, som det står i biletteksten på side 12. Elles brukar Kruken nøytrumsordet *sagn* i note 2 og seinare i noteapparatet. Det vanlege i nynorsk har vore, og er vel enno, hokjønnsordet *segn*. Men dette er petitessar. Kruken vonar (i foreordet) at utgåva skal tena Munch til ære og gagna fagmiljøet og andre interesserte. Det er all grunn til å tru at denne vona er og blir oppfylt. Alle med interesse for namn, namneskikk og namnegransking spesielt, og for kulturhistorie generelt, vil ha gagn og glede av dette verket.

Gudlaug Nedrelid

Søndeled og Risør historielag: Stedsnavn i Risør kommune. Risør: Søndeled og Risør historielag, 2017. 457 sider, illustrert. ISBN 978-82-990967-9-9

Virkelig ei praktbok av ei navnebok, og uvanlig innholdsrik og faglig solid! En slik karakteristikk passer denne stedsnavn-boka som Søndeled og Risør historielag har gitt ut. Den er resultat av et innsamlingsarbeid som for alvor begynte i 1996. I forordet kan vi lese at det da ble organisert en komite som skulle sørge for djupinnsamling av stedsnavn i alle deler av Risør kommune, som ligger lengst øst i Aust-Agder fylke. Kommunen har et areal på 192 km² og består av tidligere Søndeled herred pluss Risør by. Totalt har boka med over 10 000 navneforekomster, nøyaktig stedfestet på vakre, detaljerte kartbilag. Navnelistene som følger etter, har opplysninger om både objektstype og lokal uttale i form av enkel, leservennlig lydskrift. Dessuten inneholder boka tradisjonsstoff om navnene og en mengde kulturhistoriske opplysninger. Boka er rikt illustrert med fine fargebilder, og slik at svært mange navnebærere er blitt fotografisk dokumentert. Historiske bilder finner vi også her og der.

Ansvarlige for boka er stedsnavnkomiteen, som i utgivelsesåret bestod av Thorvald Garthe, Helge Dahl, Eli Ommundsen, Erasmus Dietrichson, Erik Johs. Vintermyr og Yngvar Øigarden. I tida fra innsamlingen begynte og til utgivelsen er tre av navnenemndas medlemmer gått bort: Svein Urfjell, Finn Hødnebo og Kjell-Arthur Paulsen. Blant medlemmene noterer vi oss spesielt tre lokale, faglige spesialister: Erik Vintermyr, som i 1983 leverte hovedoppgave om stedsnavn i en del av det aktuelle området, og som var ansatt på Stadnamnarkivet i Oslo ei tid etter; Kjell-Arthur Paulsen, opprinnelig fra Kirkenes, som i 1987 gav ut ei bok om stedsnavn i Sør-Varanger; Finn Hødnebo, som var oppvokst i Risør, leverte i 1948 hovedoppgave om Risør bymål, og som siden ble en kjent professor i norrøn filologi.

Innholdet er ordnet i tre hoveddeler. Først en del med flere nyttige artikler, deretter en kart- og kartfestingsdel, og til slutt et alfabetisk register. Artiklene i begynnelsen behandler på en popularisert måte temaer som navneteori, den lokale dialekten, lydskrift og normering. Deretter kommer noen sider om gamle ferdselsveier og navn i denne tilknytning, og en artikkel om eldre gatenavn i Risør by. Viktig i denne første delen er ei fyldig alfabetisk ordna liste over terrengord med forklaringer. Sidene 39–77 tar for seg tolkning av uklare navn. Neste hoveddel begynner på side 83 og har tittelen «Kartdel. 47 kartblad med navneregister, bilder og flyfoto». Her følges kartbladinnstillingen til Økonomisk kartverk, men slik at et halvt kartblad med litt overlapp vises på motstående partalls- og oddetalls-sider, navnene opplistet på de neste sidene, der hvert navn er stedfestet med nummer. På den måten lar kartdelene seg fint kombinere med et hendig bokformat, 23 x 34 cm. Kartene i boka, som er basert på en videreutvikling av Økonomisk kartverk, er det verdt å legge merke til. Målestokken er 1:7500, med fargelegging slik at dyrka mark har gul fargetone og vannflater en lys blå. For å framstille høydeformasjoner er det i tillegg til kurvene brukt skyggelegging (såkalt autotypi-raster). Og når skyggeleggingen, som her, illuderer en lyskilde oppe i venstre hjørne, blir effekten mest behagelig for øyet; dette også ifølge en gammel regel i klassisk kartografi. Programvare er levert av Kartverket i Kristiansand. Nina Aker-veen har stått for grafisk utforming. Resultatet må betegnes som imponerende bra, både grafisk og visuelt.

Et par steder er navnetettheten så stor at kart i større målestokk har vært påkrevd. I utvalget av navn er det til dels gått svært grundig til verks, med langt flere navn enn det en gjerne regner for nødvendig. F.eks. er *Tona* dvs. «tunet» notert 24 ganger; vi finner også ‘navn’ som *Porten*, *Postkassa* og *Skiltet*. Men det er jo alltid bedre med noen navn for mye enn for få. Mange navn er av temmelig ny dato, som *Harrys potetstykke*, *Jakobs kafe*, *Konvoibyen*, *Martas gamle butikk*, *Misses Olsen*, *Pjølter bay* og *Transformatorjordet*. Av de navn som ikke lar seg tolke sikkert, er antakelig mange av en viss alder. Det gjelder selvsagt gardsnavnene, der en har dunkle navn som *Garte* og *Øysang*. Men høy alder har nok også terrengnavn som *Avreid*, *Barmen* (stor øy), *Bremsund*, *Brøbervannet*, *Døyntjenn*, *Eskedalen*, *Gjøhavn*, *Heiberg* (høg fjelltopp), *Ljomås*, *Miane*, *Roråker* og *Øndråsen*. Tolkingsforsøkene er kloke og faglig veloverveide. Til et navn *Tjonlia* er en forklaring ‘husfolk, træler’ foretrukket, men her har jeg i utgangspunktet mer tro på alternativet ‘kjone’ = tørkehus, som er belagt flere steder. På Haslum i nabosoknet over fylkesgrensen finnes f.eks. et navn *Kjonehaugen* (*Tjone*-?), der «kjone» skulle passe godt til plasseringen. Forleddet i *Tofsmyr* har voldt utgiverne hodebry, men skulle la seg tolke som mansnavnet *Tov*.

Språkgeografisk befinner Risør seg i overgangsområdet mellom sørlandsk og østlandsk. Dialekten har tjukk l av historisk /l/ og rulle-*r*. Enkelte eldre har ikke retroflekse konsonanter, ellers er retroflekser gjennomført i den yngre generasjon. Fonologien ligger altså nærmest østlandsk. Ordforrådet slutter seg derimot helt til det sørlandske, med ord i navn som *duk*, *døl*, *ekre*, *hefte*, *hom*, *kart*, *kjerr*, *ste*, *stem*, *støl*, *trandle*, *trø* og *øygard* (her i betydningen melkeplass). Som vanlig i de fleste sørlandsbygder er det gårdsnavnklassen *land* som gjør mest av seg blant eldre bostedsnavn, her *Akland*, *Brattland*, *Grimsland*, *Lindland*, *Moland*, *Røysland* (to steder) og *Åmland*. I Sønedeled finner vi en gard med navnet *Hope* (belagt i 1593), som greit lar seg tolke som *hop* m. = ‘innelukka bukt’, også ut ifra topografien. Opphavet til navnet er likevel et lite mysterium, for terrengordet *hop* m. (og n.) virker ellers helt ukjent og fremmed for Agder-fylkene og Østlandet. Det hører heime i Hordaland, på Nordvestlandet og i Nordland. Til stedsdiomet *Der bikkja beit mannen* (et jorde) er tradisjon heller ikke kjent

lenger. Noe som virker litt spesielt for denne navnesamlingen, er uvanlig mange elliptiske navn som *Amborgs*, *Jeppes*, *Jons*, *Maries*, *Påls*, *Salves*, *Sanders*, *Siris*, m. fl. Navnebærerne er husmannsplasser, hus-tomter eller jordstykker.

I dette verket er det svært mye å glede seg over. De innvendingene som kan reises, er ikke mange, men det kan nevnes et par ting som kunne ha vært framstilt tydeligere. Det ene er angivelsen av bostedsnavn. For eksempel har *Budalen*, *Hommen* og *Ånon Smyr* og andre bruk bare beskrivelsen «eiendom», uten å opplyse at det er tale om bosted, nærmere bestemt noe eldre gårdsbruk. Skillet mellom tradisjonelle bostedsnavn og nykonstruerte navn (som ofte er rene papirnavn) burde også ha vært nøyaktigere opplyst. Det er heller ikke særlig hensiktsmessig å forsyne et dødt navn som f.eks. «Rygjarbit» (nevnt i Snorres kongesagaer) med uttaleopplysning på linje med levende navn. Det samme gjelder selvsagt for andre stedsnavn som fullt og helt er prisgitt en ordinær leseuttale, simpelthen fordi de ikke i tilstrekkelig grad har fungert som muntlig traderte navn. Noe som har blitt vanlig i denne typen navnebøker, er å forsyne hvert kartblad med et løpenummer, i tillegg til den originale kartbladindeksen. Det kunne med fordel også ha vært gjort her; det ville ha gjort boka enda et hakk lettere å finne fram i.

Viktig for resultatet må det uten tvil ha vært at den meget kompetente navnegranskeren og lektoren Erik Johs. Vintermyr var tungt inne i arbeidet fra begynnelse til slutt. Som navnebok basert på djupinnsamling hører *Stedsnavn i Risør kommune* med blant de mest innholdsrike, gjennomillustrerte og forseggjorte som til nå er utgitt. Et kjempearbeid er lagt ned, og da er det ekstra gledelig å se at sluttresultatet er blitt så overbevisende bra.

Vidar Haslum